

עלון לבוגרי ישיבת ברכת משה מעלה אדומים

עלון דו שבועי מס' 40 • פרשת בא • ח' שבט תש"ע

זמני השבת: ירושלים 16:28-17:43 תל אביב: 16:43-17:44 חיפה 16:32-17:42

יואב פלדמן גאולת הקב"ה וגאולת האדם

בפרשתנו אנו קוראים על אחד האירועים המשמעותיים בחיי האומה והוא יציאת מצרים. אירוע זה גוזר מצוות וחיובים רבים כגון: פסח, שבת, פידיון בכורות, תפילין ועוד.

המהר"ל, בספרו "גבורות ה'", מקשה - במה הועילה היציאה ממצרים, הרי עם ישראל השתעבד בשעבודים נוספים במהלך ההיסטוריה ואולי קשים משעבוד מצרים, ומבאר שכאשר ישראל יצאו ממצרים הם קנו את מעלתם כבני חורין. הקב"ה גאל את אבותינו ממצרים ובכך הביא אותם למדרגת בני חורין וזוהי מעלתם, יתר השעבודים במהלך ההיסטוריה הם מקריים ואינם פוגעים בנקודה הפנימית של עם ישראל כבני חורין.

ניתן להבין שגאולת מצרים מיוחדת בכך שהקב"ה בעצמו הראה את כוחו בעשרת המכות ובכך חשף את שליטתו בטבע ואת השגחתו הפרטית על בני האדם. לפי חלק מן הדעות עם ישראל היה שרוי במ"ט שערי טומאה כמעט ללא יכולת חזרה למוטב ואז הקב"ה גאלם ברגע האחרון כדי שלא יגיעו לשער החמישים ממנו אין דרך חזרה.

הקב"ה אף מצווה את בני ישראל במצוות קידוש החודש. מדוע מצוות קידוש החודש היא הראשונה בה הצטוו בני ישראל? נראה לומר שמצווה זו הנאמרת במצרים באה להכין את עם ישראל לקראת יציאתו לחירות. העבד משולל חופש אין לו תחושת זמן כל זמנו שייך לאדונו, בני ישראל מצטווים על מצוות החודש - היכולת לקבוע את הזמן ולשלוט עליו.

הקב"ה אף אומר למשה מספר פעמים: "דַּבֵּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאָלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רַעֲוֹתֶיהָ כְּלִי כֶסֶף וְכִלְי זָהָב" (יא, ב). עוד לאברהם אבינו בברית בין הבתרים נאמר: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל" (בראשית טו, יד).

מדוע הקב"ה מדגיש שעם ישראל יצא ממצרים ברכוש גדול? נראה שהדגשה זו היא לפי אותו יסוד. לעבד אין חירות קניינית, 'מה שקנה עבד קנה רבו'. עבד היוצא לחירות זוכה לחירות קניינית. כשיצאו בני ישראל ממצרים הם קיבלו את היכולת לקנות רכוש ולשלוט עליו כרצונם.

לפי גישה זו הקב"ה דאג להוצאת בני ישראל ממצרים ואף הנחה עקרונות משמעותיים להפגמתם. אך נראה מפסוקי התורה גישה שונה. הקב"ה מצווה את משה על דבר קרבן הפסח:

"דַּבְּרוּ אֵל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁה לְבַיִת אֶבֶת שֶׁה לְבַיִת...וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל הַמְּשַׁקּוֹף עַל הַבְּתִימִים אֲשֶׁר יֵאָכְלוּ אֹתוֹ בְּהֵם...וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת עַל הַבְּתִימִים אֲשֶׁר אֲתֶם שִׁם וְרֵאִיתִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יְהִי בְכֶם נֶגֶף לְמִשְׁחִית בְּהַלְתִּי בְּאַרְץ מִצְרָיִם" (יב, ג-ג).

¹ פסחים פח :

עם ישראל מצווה לקחת שה לבית אבות שה לבית ולזרוק את דמו על המשקוף ושתי המזוזות ובכך הם יוכלו להינצל ממכת בכורות העוברת בבתי המצרים. מכת בכורות היא המכה היחידה בה עם ישראל היה פעיל בהצלתו את עצמו. מה דבר זה בא ללמדנו?

נראה שעניין זה בא לומר שגאולת ישראל לא תתכן ללא גאולת ישראל את עצמו, עם ישראל היה חייב לעבור בעצמו את התהליך בו הם לוקחים את אלוהי מצרים (השה) ושוחטים אותו. הזאת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות משמשת להבחנה בין בתי ישראל לבין בתי מצרים אך גם מקדשת את הבית הישראלי כמזבח שעליו מזים את דם הקרבן. בני ישראל היו חייבים לשחוט את אלהי מצרים מחד ולקדש את ביתם לקב"ה מאידך.

גם בליל הסדר אנו מקפידים שמצוות הפסח תסתיימנה עד חצות הלילה, וקשה שהרי בחצות הלילה רק התחילה מכת בכורות ועם ישראל עדיין היה משועבד במצרים? התשובה לכך היא שעד חצות ישראל גאלו את עצמו - הפקיעו את עצמו מרשות אדם (מצרים) והתקדשו לרשות גבוה (הקב"ה).

אם כך בזכות מה נגאלו ישראל בזכות ידו הנטויה של הקב"ה או בזכות מעשיהם ההירואיים?

נראה שהתשובה משולבת. ידו של הקב"ה הייתה צריכה להתגלות בטבע כמנהיג העולם, אך בני ישראל היו חייבים להתחיל את יציאתם ממצרים על ידי מעשיהם בבחינת "פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתחו של אולם".

נסיים בדבריו היפים של הרב סולובייצ'יק בספרו "זמן חירותנו" (עמוד 78):

"באיזה שגב מצלצלים דבריה של התורה 'וּלְקַחְתֶּם אֶגְדֹת אֲזוּב וּטְבַלְתֶּם בְּדָם אֲשֶׁר בְּסֹף...'
(יב, כב). נצחיותו של עם ישראל לא באה לעולם בזכות אותות ומופתים, אלא על ידי טבילת אזוב בדם על ידי התנהגות הירואית של בני ישראל במצרים בהביאם את קרבן הפסח...לולי גאלו ישראל את עצמו תחילה על ידי שקידשו את עצמו לא הייתה הגאולה באה בשלמותה".

יואב פלדמן, מחזור כ"ד, מתגורר בגבעתיים, חצר"מ בישיבה.

אביחי בוך

ברית בין הבתרים –

נבואה או תנאי?

במרכזה של פרשתנו, והפרשות הקודמות לה, עומד עניין יציאתם של בני ישראל ממצרים. יציאת מצרים לא התחילה במצרים, גם לא בירידה למצרים, שורשיה טמונים בברית בין הבתרים. דומני כי כעת, לאחר שסיימנו את ספר בראשית ומגיעים אנחנו לפרשת בא, נוכל לקבל תמונה שלמה והבנה מלאה יותר במהלך הירידה למצרים והיציאה ממנה – ולשם כך יש לעיין תחילה בסיפור ברית בין הבתרים, אשר בה טמון, לדעתי, היסוד להבנת העניין.

כרקע לברית² מסופר על מלחמתו של אברם ב-4 המלכים. לאחר מכן ה' מבטיח לאברם "שְׂכָרְךָ הֲרֵבָה מְאֹד" (בראשית טו, א), אך אברם דואג שמא בן ביתו יירשנו. לפיכך ה' חוזר ומבטיח לאברם כי זרעו יהיה רב ככוכבי השמים. על כך נאמר כי אברם האמין בה' "וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה" (פס' ו). לאחר מכן ה' מוסיף ואומר לאברם כי הוא הוציאו מאור כשדים על מנת לתת לו "אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרֵשֶׁתָּהּ" (פס' ז). אולם על כך אברם שואל "בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה?" (פס' ח). לפיכך ה' כורת ברית ביום ההוא עם אברם על כך שלזרעו כבר נתנה הארץ, ומפורטים גבולותיה והעמים היושבים בה. העיקר בכל ברית הוא תוכן הברית, ותכנה של ברית בין הבתרים

² ניתן להבין זאת מכך שבתחילת הפרשה בה מסופר על ברית בין הבתרים נאמר "אחר הדברים האלה".

הם הפסוקים הבאים (יג-ט): "יָדַע תִּדְעַ כִּי גַר יִהְיֶה זְרָעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעֲבָדוּם וְעָנוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל... וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא שָׁלֵם עֹן הָאָמְרִי עַד הֵנָּה".

מתוך דברים אלו עולה כי הירידה למצרים, השעבוד והיציאה ממנה ברכוש גדול, הינם ברית לכך שלזרעו של אברהם נתנה הארץ.

לכאורה הדברים תמוהים, וכי בכדי לרשת דבר מה נרחיק תחילה את היורש מהירושה?

אולי ניתן להסביר עניין זה בפירוש המילה כי=אם, וכך אומר ה' לאברהם: "ידוע תדע, אם גר יהיה זרעך בארץ לא להם" אזי "ועבדום וענו אותם וכו'..." וביאור הדברים הוא, כי ה' כרת ברית עם אברהם על כך שלזרעו לא יהיה קיום לאורך זמן בארץ לא להם, מפני שהגויים שם ישעבדו ויענו את בניו. ולבסוף ה' יתערב על מנת להוציא את העם ברכוש גדול ולהעניש את הגוי אשר ישעבד את העם. ובכדי שעם ישראל יירש את הארץ עליו להיות בתחילה חסר קרקע, כדי להבין כי קיומו השלם הינו כעם היורש את ארצו מן העמים היושבים בה.³

יש לשים לב שלא נאמר שהיציאה מהגלות תהיה מלווה בניסים גלויים, כביציאת מצרים. המפורש הוא שתהיה התערבות -לוהית רק לעניין הדין בגויים - "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

לאחרונה הועלתה בישיבתנו הקדושה הטענה כי מתהליך היווצרותו של עם ישראל לעם דווקא בגלות מצרים, יש ללמוד כי עם ישראל יכול להתקיים גם ללא מולדת.

לפיכך נבהיר כי אין בדברים האמורים לעיל סתירה לטענה זו, שכן הביאור המלא לדברים הוא, שהמצב בו עם ישראל נמצא בגלות הינו מצב אפשרי, אך זמני ולא מושלם. והיווצרותו של העם בגולה נעשתה על מנת להטביע בו את ההבנה כי כשם שבא מן הגלות לארץ, כך יוכל גם לצאת מן הארץ אל הגלות, ולהמשיך להתקיים כעם, ולחזור ולרשת את ארצו בעתיד.

ניתן להוסיף ולומר כי אין ברית בין הבתרים מדברת על תקופה חד פעמית של שיעבוד וגלות, אלא שהברית בין ה' לאברהם הייתה שכל פעם בעתיד בו עם ישראל יגור בארץ לא להם, אזי לבסוף "ועבדום וענו אותם...", מכך נבין כי גם הירידה הראשונה למצרים לא הייתה גזירה מוחלטת, אלא הגזירה הייתה שאם זרעו של אברהם ישתקע בארץ זרה, אזי התוצאות יהיו ע"פ הנאמר לעיל.

מתוך דברים אלו יקל להבין כיצד בני ישראל השתקעו במצרים, למרות גזירה זו. הרי שאלה פשוטה היא - אם ידעו על ברית זו מדוע להם לרדת למצרים ולהכניס את עצמם לגוב האריות? אך אם נבין שהגזירה לא הכתיבה ש-ל'כך וכך' יקרה במציאות, נבין שבעצם הירידה למצרים הייתה מכוח בחירתם ורצונם של בני ישראל, ולמרות קיומה של הברית, בני ישראל בחרו להשתקע במצרים. אכן עיון קל בתנ"ך מלמד כי גם כאשר נאמרות נבואות מפורשות מאת ה', לעיתים נוטים בני האדם להתעלם מהן ולהמשיך במעשיהם, ומתייחסים לדבר ה' כ-"לא סוף העולם", ומתייחסים לנבואות בעירבון מוגבל.

ואמנם, אף כשיוצאים מנקודת הנחה שבניו של יעקב היו צדיקים, מכל מקום אי אפשר לומר שבני יעקב היו במדרגה הרוחנית הגבוהה של אבותיהם, וק"ו שלא בניהם ובני בניהם. הרי התגלות מפורשות של ה' ליציר כפיו מצאנו, בין היתר, אצל אברהם יצחק ויעקב, אך לא עם בני יעקב, אפילו לא עם יוסף הצדיק.

³ לעומת האפשרות כי העם יצמח בתחילה בתוך הארץ, ואז יקשה עליו לירש את הארץ. גם יש חשש שזרעו של אברהם ייטמע בין הגויים יושבי הארץ, ולא יירש את הארץ. ואף אם יירש את הארץ, אם לאחר שנים העם יחטא ויתחייב גלות, יקשה עליו להמשיך לתפקד כעם אח"כ מפני שמעולם לא טעם טעמה של גלות, ויסבור שעם בלי מולדת המפורז ומפורד בגויים אינו עם, ויסברו שמא אבד הכל על עם ישראל.

⁴ גם על כך ניתן להשיב כי בתחילה ירדו למצרים מפני הרעב, ולא רצו לחזור ארצה כל עוד יוסף היה משנה למלך מצרים כדי לא לפרק את המשפחה שוב, ולאחר שכבר השתקעו במצרים קשה היה להם לחזור לארץ כנען. תשובה אפשרית אחרת היא שבתחילה ירדו למצרים מפני הרעב, אולם אח"כ המצרים התנגדו לחזרתם לארץ כנען (ואמנם בלויה של יעקב התלווה גדוד מחיל מצרים לבני ישראל). ויש עוד מה להשיב בעניין.

ועד משה רבנו יש כמאתיים שנה ללא התגלות מפורשת של ה' לאדם כלשהו. כמו כן, לא מצאנו שחז"ל דוחקים לומר על האבות שלא חטאו, כשם שמצאנו שאומרים כן על ראובן. גם מעשה יהודה ותמר זקוק לעיון רב, ובל נשכח ששניים מבניו של יהודה מתו כי מעשיהם היו רעים בעיני ה'. אף לא מצאנו שהאבות "מכרו" אחד מאחייהם מצרימה⁵. ואם כך בבני יעקב, ק"ו בבני בניהם, עד שמצאנו שחז"ל אומרים כי עם ישראל ירד במצרים עד למ"ט שערי טומאה...

אם אמנם נבין שאין ברית בין הבתרים גזירה מוחלטת המכתיבה מה יקרה במציאות, ניתן אולי גם לתת הסבר להקצבת הזמן "ארבע מאות שנה".

לשם כך נקדים כי בלשון חז"ל אנו מוצאים ביטויים מספריים המהווים גוזמא, ללא כוונה שכך אמנם המספר המדויק⁶. ניתן לומר שאף בתנ"ך ניתן למצוא דוגמאות כאלו⁷. וכן בענייננו, ניתן לומר כי "400 שנה" הינו ביטוי לתקופת זמן, ואין להבין בהכרח שהוא תיארוך מדויק של 400 שנה מיום ליום. ושמא כוונת הביטוי לתקופת זמן של מאות שנים, כך שנכתרה ברית עם ה' על כך שתקופות הגלות והשעבוד לא יימשכו ימים מספר ולא שנה שנתיים, גם לא עשרות שנים, אלא הן יהיו תקופות זמניות, אמנם ארוכות, אך לא מספר אלפי שנים.

לאור זאת ניתן אולי לומר כי אף התיארוך של גלות בבל לא מוכרח להיות 70 שנה מיום ליום, אלא הכוונה לתקופת זמן של עשרות רבות של שנים, אך לא מאות שנים כגלות מצרים.

אם נסכם, למדנו שניתן להבין כי ברית בין הבתרים היא חוק אשר נטבע במציאות מכח ברית בין ה' לאברהם וזרעו, לפיה בכל פעם שעם ישראל ישתקע בגלות, סופו להשתעבד שם לגויים. זאת על מנת להבטיח שלעם ישראל לא יהיה קיום קבוע בגלות, ועל מנת להבטיח שעם ישראל יצא מן הגלות ויירש את ארצו. בנוסף יש לזכור כי היציאה מהגלות מלווה בהתערבות-לוהית, שכן ה' אומר "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (ואמנם יציאת מצרים לוותה בניסים גלויים, בין אם כעונש למצרים, ובין בהליכה במדבר), אך יש לזכור כי בברית בין הבתרים אין הבטחה שבכל יציאה מהגלות יהיו ניסים גלויים, ההבטחה להתערבות ה-לוהית מוגבלת רק לעניין הדין בגויים⁸.

אביחי בוך, מחזור כ"ו, מתגורר במעלה אדומים, אברך בישיבה.

⁵ אמנם יש לעיין במעשה בו יעקב מתחפש לעשו ו"גונב את הברכות", אך ודאי שאין להשוות בחומרת הדברים. מה עוד שיצחק בעצמו חזר ובירך את יעקב טרם יציאתו לחרן והודה בפניו על הברכות. כן ניתן להקשות על אברהם אשר גרש את ישמעאל ועקד את יצחק, אך ראשית כל יש לזכור שה' ציווה את אברהם לעשות מעשים אלו.

⁶ כדוגמת המספר 300 כפי שניתן לראות בלקט מקורות במשנה (שקלים ח, ה. תמיד ב, ב. מידות ג, ה.) בתוספתא (תרומות ה, יא. ביצה ג, ח. סנהדרין יא, ה. שבת יג, ב.) במדרשים (ויקרא רבה פרשה יב ד"ה "אמר ר' יודן", איכה רבה פרשה ב - "בלע ה'", פרשה ה - "בחורים טחון"). ועל הגמרא בפסחים קיט. בה נאמר: "אמר ר' לוי: **שלוש מאות** פרדות לבנות היו מפתחות בית גנוזי של קורח" כתב רשב"ם: "**לאו דווקא, וכן כל שלוש מאות שבש"ס**". נוסף על כך, אם נתייחס למספרים בדברי חז"ל בכל מקום כנתון מספרי בלבד נגלה כי בסוף תקופת בית שני היו לפחות 42 מליון (אם לא 30 מיליארד) יהודים בין גבת לאנטיפטריס, זאת ע"פ ירושלמי תעניות פרק ד סוף הלכה ה ("אמר ר' יוחנן: מגבת ועד אנטיפטריס - שישים ריבוא עיירות היו, הקטנה שבהם בית שמש... עליה נאמר **וַיִּבֶן בְּאֶנְשֵׁי בֵּית שֶׁמֶשׁ... שְׁבַע עֶשְׂרִים אִישׁ חֲמִשִּׁים אֶלְפֵי אִישׁ...**"), והוא הדין למספר 80 המופיע בהלכה הנ"ל פעמים רבות.

⁷ "**ארבעים** יכנו, לא יוסיף..." (דברים כה, ג). "עד ממחרת השבת השביעית תספרו **חמישים** יום" (ויקרא כג, כז). "ויצא אליהם זרח הכושי בחיל **אלף אלפים** ומרכבות **שלוש מאות**" (דברי הימים ב יד, ח). "וילך שמשון וילכוד **שלוש מאות** שועלים..." (שופטים טו, ד). "ומשקל קינו **שלוש מאות** משקל נחושת..." (שמואל ב כא, טז). "והוא עורר את חניתו על **שלוש מאות** חלל..." (שמואל ב כג, יח), ועוד רבים כאלו. כמו כן לא נראה סביר שכל פקודי בני ישראל במדבר היו במספרים עגולים (לדוגמא: 46500 ולא 465003).

⁸ תודה לאהרן גלצר שעזר לי בהבאת המקורות בהערות 5 ו-6.

עריפת פטר חמור – מצווה שהיא תמריץ שלילי

בפרשתנו מובא הציווי בענין פטר חמור: "וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי... וְכָל פֶּטֶר חָמֵר תִּפְדֶּה בְּשָׂה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וְעִרְפְּתָהּ..." (שמות פרק יג, פסוקים ה, יג).

הרמב"ם מנה בענין זה שתי מצוות נפרדות: האחת – "הציווי שנצטוונו לפדות פטר חמור בש"ה" (ספר המצוות, מצות עשה פ"א), והשניה – "הציווי שנצטוונו בעריפת פטר חמור, אם אינו רוצה לפדותו" (מצות עשה פ"ב).

נשאלת השאלה מדוע הרמב"ם מנה את הפדיון והעריפה כשתי מצוות, ולא כמצווה אחת, והרי הרמב"ם בעצמו הניח את הכלל שאין למנות את פרטי הלכות המצווה כמצוות נפרדות (הכלל השביעי לספר המצוות), ובאופן זה הסביר מדוע החלופות השונות בדיון קרבן עולה ויורד – כשבה או שני בני יונה או עשירית האיפה סולת – לא נמנו כמצוות נפרדות. כך גם הסברנו בעבר (לעילא' לפרשת לך לך) מדוע הרמב"ם מנה מצווה אחת של מילה, הכוללת את מילת הבנים ומילת העבדים, ולא מנאן כשתי מצוות נפרדות, כשיטת רבנו סעדיה גאון.

ואכן, מוני מצוות אחרים (למשל רבי סעדיה גאון) מנו רק את מצוות פדיון פטר החמור ולא את מצוות העריפה. הרמב"ם עצמו השגיח בשאלה זאת, והשיב (שם): "ה' יודע ועד שהדין היה מחייב כן, לולא מצאנו בענין זה לשון המורה על היותן שתי מצוות, והוא אמרם (בכורות א, ז) 'מצות פדיה קודמת למצות עריפה'". אלא שעדין קשה מדוע ראתה המשנה, שעליה מסתמך הרמב"ם, לחלק את ענין פטר חמור לשתי מצוות נפרדות ולא לכלול במצווה אחת?

המפתח לפתרון שאלה זו מצוי, ככל הנראה, בבדיקה שיש לבצע לגבי חיובים מהסוג הנ"ל, והיא - האם חיובים אלו הינם מקבילים או לא? בכל הנוגע לחלופות השונות של קרבן עולה ויורד – קיימים שלושה מסלולים (כשבה/שני בני יונה/עשירית האיפה סולת) הנקבעים לפי מידת יכולתו הכלכלית של האדם, מסלולים אלו הינם מקבילים, והמחויב בקרבן אינה פוסע בשלושתם. גם בכל הנוגע למילת הבנים ומילת העבדים, או לעונשי אשת איש שזינתה, מדובר בחיובים מקבילים, אשר גם בנוגע להם האדם המחויב יכול להימצא באחד מהמסלולים בלבד. הצד השווה במקבילים – שכולם מכוונים לתכלית אחת.

במקרה שלנו, אין מדובר באופני ביצוע מקבילים, והם אף אינם מכוונים לתכלית אחת; אין מדובר באופני ביצוע מקבילים, שהרי האדם יכול לנוע ממסלול למסלול: הוא יכול לפדות את החמור, ואם לא יפדה – מחויב לערוף אותו. אופני הביצוע אינם מכוונים לאותה התכלית: פדיון פטר חמור בא לחזק את זכרון יציאת מצרים – "כדי שיזכרו היהודים לעולם הנס שעשה להם ה-ל ביציאת מצרים שהרג כל בכוריהם שנמשלו לחמורים" (ספר החינוך יב). עריפת פטר חמור, לעומת זאת, אינה קשורה ליציאת מצרים, ואף אינה נחשבת להעלאת החמור לגבוה (בשונה מהקרבן בכור בהמה, הבאה לזכר יציאת מצרים), אלא מהווה הריגת החמור, על מנת שלא ישתמש בו. וזאת למה? על מנת לתמרץ את האנשים לכך שפטר החמור יפדה (ראה מורה נבוכים ג, ט).

הרי לנו שתי מצוות, שהאחת מהווה עזר לשניה, אלא שאופיה של מצוות העזר כל כך שונה מהמצווה הראשית (לא זכרון יציאת מצרים, ולא קרבן לגבוה, אלא תמריץ שלילי לבעל החמור) באופן שאין היא יכולה להיכלל בתוך המצווה הראשית של פדיון החמור.

זאת גם הסיבה מדוע לא יחול בענייננו כלל אחר במנין המצוות לרמב"ם (כלל יב, שאין ראוי למנות חלקי עשיה מסויימת שנצטוונו לעשותה – כל חלק בפני עצמו), שבו נדון בהמשך.

גיל נדל, מחזור י"א, מתגורר באורנית, עורך דין.

הרב אלישע אבינר להגיד את האמת ללא מורא

(המאמר פורסם קצת אחרי הגירוש מגוש-קטיף, ועבר הגהה נוספת על-ידי הרב לפני פרסומו כעת)

א. אין חולק שבשנים האחרונות איננו נוחלים הצלחה במישור הציבורי. נציגי השלטון מתעלמים מעמדותינו הרוחניות, ואף פועלים לבטל את ההישגים שלנו במישור הלאומי. התחושה היא שלמרות המעורבות שלנו בחברה, אין המסרים שלנו עוברים. החברה הישראלית הולכת ומתרחקת מהם, ולא רק מהם אלא גם מאיתנו. היא איננה עומדת איתנו ברגעי משבר, היא זונחת אותנו. בחודשים האחרונים הועלו הרבה כיווני חשיבה ודרכי תגובה למצב זה.

יש אומרים: הגיע הזמן לדבר עם העם ללא מורא ולהשמיע לחברה הישראלית את האמת שלנו גם אם היא לא תנעם לאוזניה. צריך להטיח את האמת בפניהם, ללא כחל וללא סרק. די להסתרת האמת, די לחנופה, די לריקודי "מה יפית" בפני האליטות, די למתק השפתיים. המלך ערום, ללא תורה וללא מצוות, ללא אידיאלים, ללא חזון וללא ציונות. הטשטוש לא תרם מאומה, האחוה המדומה לא הוכיחה את עצמה. לכן, מעתה, עלינו לבחור בדרך חדשה: נזעק את האמת הגדולה בקול רם, ננפץ את אשליותיה של החברה הישראלית, נראה לה עד כמה היא רחוקה מכל מה שנקרא "יהודי", נוכיח לה באותות ובמופתים שיהדותה ריקה מכל תוכן ואף גרוע מזה - מזויפת. נצעק "המלך ערום", ונכריח אותה להביט במראה, ואז היא תיווכח שזהותה היהודית איננה זהות. ניפוץ האשליות והדמיונות יכריח את החברה הישראלית להתמודד עם האמת. מעתה, גם מותר להתבטא בבוטות כלפי החברה הישראלית על מנת לעזעזע אותה ולעורר אותה מתרדמתה.

המחזיקים בדרך זו מאשימים במורא, חנופה וחולשה, את כל אלו שדוגלים בניסיון למצוא גשר אל החברה הישראלית, את כל אלו שעדיין מחפשים בה בני-שיח.

ב. אכן, חותמו של הקב"ה הוא אמת. מידת האמת היא אִם המידות, והחנופה היא שורש הקלקולים, כפי שלימדנו ר"י אלנקוואה בספרו "מנורת המאור": "המחניף לחבירו יותר מגונה מעובד עבודה זרה, כי החנף מחניף לכל בני אדם וכאלו עובד אותם, ואלו העובד עבודה זרה אינו עובד אלא אחת". והוסיף רבי יהונתן אייבשיץ (ב-"יערות דבש") ש-"עיקר החנופה בראותו שחבירו עובר עבירה קלה או חמורה והוא שותק ואינו מוחה. זהו תכלית המְרִי מהחנופה". כל זה ברור ומוסכם, אבל לפני השמעת התוכחה והטחת האמת בפנים, נכון לבדוק האם התוכחה תועיל והחוטא ייטיב את מעשיו, או שמא היא תזיק ותרחיק אותו מהאמת.

השמעת האמת בסגנון בוטה, תקיף ומעליב, איננה מקרבת את השומע אל האמת אלא מרחיקה אותו ממנה. לא כל אחד חונן בכישרון של דוברות ולא כל אחד יודע כיצד להשמיע את אמת בדרך משכנעת. יש דוברים בשם התורה ובשם ארץ ישראל שמצליחים בסגנונם הבוטה להרחיק ולהבריח מהתורה ומארץ ישראל את כל מי ששומע אותם. ככל שהם מפיצים את ה-"אמת" בציבור, כך מתמעטים המעוניינים ב-"אמת" זו. הם מצליחים לקומם עליהם ועל "תורתם" את השומע הרגיש והעדין, החושב והרציני. אולי כוונתם רצויה, אבל מעשיהם אינם רצויים. מי שמרחיק על ידי התנהגותו או דיבוריו את הציבור הרחב מהתורה, גם אם כוונתו רצויה, ספק גדול האם הוא יוכל להימנות בין מקדשי ה'.

ג. הצדק עם כל מי שטוען שהחברה הישראלית שרויה במשבר אידיאולוגי. אך אין כל טעם להעמיק את המשבר, על ידי הטחת האמת בפנים. המבקש לעזעזע את הזולת ולהשיל מעליו את אמונותיו, צריך להיות בטוח שהוא מציע לו אלטרנטיבה מושכת, שיש לה סיכוי להתקבל על לבו. קל לנפץ את שרידי האידיאולוגיות מהזולת, אבל לא די בכך. צריך להכין תכנית לבנין אידיאולוגי חלופי, צריך להכין מסלול שיקומי המוביל אל אמת גדולה יותר. אין לנו כל היתר לעזעזע ולנפץ אלא אם כן מצויה תרופה באמתחתנו. המבקש לנפץ את הזהות היהודית של החברה החילונית בטענה שהיא שטחית וחיצונית, צריך להציע

חלופה שיש לה סיכוי שתתקבל על ידה. אם לא כן, הוא יותיר את הציבור החילוני ערום ועריה, ללא כלום. לא מנפצים אלא אם כן בונים.

לפעמים, האדם או החברה בוחרים דווקא בטשטוש ובערפול, מפני שהם מתקשים להעמיד את הדברים על דיוקם ולברר אותם, ומפני שהם חיים בסתירות פנימיות שהערפול מאפשר את קיומן. הסרת הערפל תחשוף את הסתירות, ותוביל לדרך ללא מוצא וללא כלום. וכפי שלימדנו הרא"ה קוק, שלפעמים מצב מקולקל מציל ממצב מקולקל יותר.

ד. הגר"א התייחס בדבריו לשתי התקלות האפשריות בהטחת האמת בפני השומע. וזו לשונו: "נמצאים [= קיימים] שני מיני מוכיחים: אחד שמוכיח בדברים קשים ומבזה אותם [= את שומעי התוכחה], ועל כן אין דבריו מתקבלים. אבל החכם בא בדברים טובים ומקרבן לתורה, כמו שנאמר באהרון [אזהב את הבריות ומקרבן לתורה" (אבות א, יב)]. וכן יש שמוכיח בדברים קשים ואינו אומר כיצד לתקן את המעוות. אבל החכם מורה את הדרך כיצד לתקן ולרפאות את חולי הנפש" (הגר"א למשלי יב יח). התקלה הראשונה היא השמעת אמת בסגנון בוטה הגורם להתרחקות מהאמת. התקלה השנייה היא השמעת האמת בדרך שמנפצת את הקיים ואינה מורה כיצד מתקנים את הקלקולים. הגר"א סתם ולא פירש במה דברים אמורים, האם בתוכחה ליחיד או בתוכחה לציבור. מכאן שהגר"א איננו מבדיל ביניהן. עיקרון זה נוהג בתוך הבית - בחינוך הילדים; בבית הספר - בחינוך התלמידים; וברשות הרבים - בחינוכה של החברה הכללית.

ה. העדפת סגנון רך ולא בוטה איננה סימן לחנופה. לפעמים, אפילו שתיקה נדרשת ואינה חנופה, כפי שאמרו חז"ל "כשם שמצווה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצווה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע" (יבמות סה:). ויש אומרים שזו לא רק מצווה אלא גם "חובה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע" (שם).

ו. אנו חיים בחברה צעקנית ושטחית, שבה הנאמנות לאידיאלים נמדדת על פי עוצמת הצעקה בעד האידיאלים. יש המתפתים לאמץ גישה זו גם ביחס לתורה ולארץ ישראל. טועים הם. צעקות אינן משפיעות, אלא מעוררות התנגדות. "דְּבַרֵי חֻקִּים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים..." (קהלת ט, יז). וכפי שלימדנו הרמב"ם (הלכות דעות ב, ה): "סייג לחכמה שתיקה, לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר, וילמד לתלמידים בשובה ונחת בלא צעקה ובלא אריכות לשון, הוא שאמר שלמה 'דְּבַרֵי חֻקִּים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים...'".

מזל טוב לפנחס קניג (כ"ח) לרגל הולדת הבן.

מזל טוב לראש הישיבה על אירוסי שניים מנכדיו

(עזרא קליין ויעקב ברנשטיין) וכן על הולדת שלושה

מזל טוב ליוסף-בנימין (כ"ח) ותמר בך להולדת

נינים, וכל זאת בחודש האחרון!

הבן – שובה-אל אברהם.

ברכות לרב אלחנן פרינץ (כ"א) על הוצאת ספרו

'שו"ת אבני דרך'.

בשבוע החולף ביקר בישיבה הרב תת-אלוף

אביחי רונצקי שליט"א, הרב הצבאי הראשי.

הרב נפגש עם ראש הישיבה ורבניה, לאחר מכן

עם בני שיעור ב' העומדים בפני גיוס ובסוף

העביר שיעור בבית המדרש לכל בני הישיבה.

מזל טוב ליאיר (כ"ח) והדס דיטשר לרגל הולדת

הבן – איתי צורי.